

OJCOSTWO JAKO CZYNNIK ZDROWIA LUB RYZYKA W ROZWOJU DZIECKA**FATHERHOOD AS A HEALTH FACTOR OR RISK FACTOR IN CHILD DEVELOPMENT**

Rozprawy Społeczne, Nr 1 (VIII) 2014

Zofia Kubińska¹, Joanna Kubińska²¹Państwowa Szkoła Wyższa im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej²Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

Kubińska Z., Kubińska J., (2014) *Ojcostwo jako czynnik zdrowia lub ryzyka w rozwoju dziecka*. Rozprawy Społeczne, 1 (VIII), s. 22-27

Streszczenie: Szacuje się, że w Polsce, co dziewiąte dziecko wychowuje się bez ojca. Z punktu widzenia promotora zdrowia, rola mężczyzny, jako ojca, we współczesnym świecie często wzbudza niezrozumienie, a nawet lekceważenie. Celem artykułu jest udzielenie odpowiedzi na pytania: kim jest ojciec we współczesnej rodzinie i jakie zadania ma do spełnienia? Badania przeprowadzono dwukrotnie w 2000 i 2007 roku wśród 95 studentów wychowania fizycznego wykorzystując metodę analizy literatury i sondażu diagnostycznego ramach, której zastosowano kwestionariusz ankiety. Wyniki ukazały, że dziecko wychowywane bez ojca traci swoją tożsamość. Kobiety wzrastające bez obecności ojca statystycznie częściej niż wychowywane także przez tatę podejmują wczesne kontakty seksualne, mają nieślubne dzieci i częściej się rozwodzą. Badani studenci w większości, nie czują się przygotowani do pełnienia roli ojca.

Słowa kluczowe: ojciec, dziecko, zdrowie, rozwój, zagrożenie

Summary: It is estimated that every nine child in Poland is brought up without father. From the health promoter's point of view, the role of man as a father often raises incomprehension or even disrespect. The aim of the article is to answer the questions as follows: What are the duties of a father in a family nowadays? The research was conducted twice, in 2000 and 2007. 95 students were examined with the use of two methods as follows: the literature query and the authors' questionnaire. The results revealed that children growing up without father lose their identity. Such females have more often early sexual intercourse, they have more often illegitimate children and divorce. The majority of the examined students are not ready to become a father.

Key words: father, child, health, development, risk

Wstęp

Według danych statystycznych co roku w Polsce przybywa około 100 tysięcy rodzin niepełnych. Szacuje się, że co dziewiąte dziecko w Polsce wychowuje się bez ojca, a w Ameryce co czwarte (Chęcińska, 2007). Wyniki badań HBSC z 2010 roku ukazują, że w Polsce: 7,0% 11-letnich chłopców i 8,0% dziewcząt nie ma lub nie widuje ojca, 13-letnich, 8,0% chł. i 11,0% dz., a 15-letnich, 13,0% chł. i 15,0% dz. (Mazur, Małkowska-Szcutnik 2011).

Osoba ojca w rodzinie jest tą, której każde dziecko zawdzięcza swoje istnienie w takiej samej mierze co matce. Postawa mężczyzny wobec pełnionej przez siebie roli ojca zależy przede wszystkim od doświadczeń wyniesionych z domu rodzinnego, dotyczących kontaktów z własnym ojcem i swoim dzieciństwem. Posiadanie ojca groźnego, agresywnego, hamuje rozwój uczuć ojcowskich u syna, utrudnia nawiązanie kontaktu z własnym dzieckiem. Jeśli ojciec był nieobecny fizycznie lub uczuciowo w rodzinie to syn nie otrzymał prawidłowego

wzoru do identyfikacji płciowej i może mieć trudności w określeniu „kim jestem”, i „co mam robić”? Odczuwanie zagubienia i lęku na wiadomość o dziecku pojawia się częściej u mężczyzn jedynaków lub tych z rodzin małodziejnych (Kornas-Biela 2002).

Włoski psychoanalityk C. Risè, zajmujący się problematyką związaną z kryzysem ojcostwa, w swoich książkach, powtarza, że „ojciec w najgłębszym rozumieniu jest dla każdego człowieka tym, który dał mu życie, który go spłodził. W doświadczeniu religijnym ta sama cecha odczuwana jest jako coś co jest właściwe Bogu. (...) Ta charakterystyka rodzica, pierwotnego stwórcy, rodzi poczucie wspólnoty, bliskości. Człowiek nie jest sam, nie jest kimś nieznanym również dla samego siebie, ponieważ jest ojciec, który go począł. (...) Samotność człowieka zostaje w ten sposób zwyciężona: ojciec, który dał mu życie, zna go” (Rise 2005,2006).

Zdaniem Cordesa „jedną z ról płci męskiej, która prawie wszędzie na świecie traktowana jest jako dana przez naturę, a która w rzeczywistości nie jest naturalna-to ojcostwo”, autor wyraźnie wskazuje i wyjaśnia, że instynkt ojcostwa nie leży w naturze mężczyzny. Gdyby gatunek ludzki-podobnie jak niektóre gatunki zwierząt-był wyposażony w dziedziczny, tkwiący głęboko instynkt ojcowski, uruchamiałyby

Adres do korespondencji: Zofia Kubińska, Państwowa Szkoła Wyższa im. Papieża Jana Pawła II ul. Siderska 95/97, 21-500 Biała Podlaska e-mail: zofiakubinska@wp.pl, tel. (83) 344 99 02

się samoczynnie w chwili pojawienia się potomstwa. „Dopiero kultura i etos, zwyczaj i wychowanie prowadzą do ostatecznego uformowania wartości w załączku jedynie tkwiących w naturalnej, przedkulturowej rzeczywistości człowieka. Warto też przytoczyć słowa E.H. Eriksona „...nie ma znaczenia, czy ojciec jest idealny w oczach innych ludzi. Liczy się tylko to, że ojciec jest obecny, że afirmuje nasze istnienie. Nieobecni dobrzy ojcowie to najgorsi ojcowie” (Cordes 2005).

J. Pulikowski, autor wielu książek o roli ojcostwa w życiu mężczyzny, kobiety, dziecka i rodziny, na wykładach i w publikacjach często powtarza, że „bycie mężem i ojcem to najważniejsza kariera w moim życiu. Gdyby mnie zapytano, co jest najważniejsze w ojcostwie z punktu widzenia dobra dzieci, odpowiedziałbym bez wahania: najważniejsze, co może ojciec dać swoim dzieciom to po prostu prawdziwie, odpowiedzialnie, mądrze, dojrzałe, wiernie, wyłącznie i dozgonnie kochać ich matkę” (Pulikowski 2002).

Jak twierdzi J. Augustyn, ojciec spełnia rolę mistrza, z jednej strony kształtuje osobowość dziecka: uwrażliwia jego sumienie uczy uczciwości, odpowiedzialności, rozeznania wewnętrznego, sprawiedliwego, prawego traktowania ludzi; z drugiej uczy sztuki życia, wyprowadza dziecko z domu, otwiera przed nim świat, uczy sztuki rozeznania, orientacji i poruszania się po świecie (Augustyn 2002).

W rozważaniach na temat spełniania lub zaniechania ojcostwa nie sposób, nie odnieść się do aspektów bezpośrednio go warunkujących czyli seksualności, płodności i rodziny. Zdaniem Z. Bauman, dokonująca się przemiana seksualności spowodowała wyjście seksu z rodziny, uwolnienie go od ograniczeń, nadanie mu innej funkcji do spełnienia (kolekcjonera wrażeń, uzyskiwania przyjemności, sprawności cielesnej) odseparowanie seksu od płodności, od relacji społecznych, kontroli społecznej i odpowiedzialności. Na tym wszystkim ucierpiało małżeństwo i rodzina, w której niszczonej jest system integracji przez dozgonną miłość, niweczenie powinności małżeńskich/rodzinnych. Preferowanie zabawowej formy związków seksualnych demonstrowaną permissywnością, traktowanie seksu rekreacyjnie z wieloma partnerami bez zaangażowania uczuciowego wprowadza ogromne zakłócenia w podmiotowość seksualną dzieci (Slany 2006).

Według J. Pulikowskiego i W. Półtawskiej mężczyźni podejmujący i uczestniczący w życiu seksualnym, odpowiedzialni za skutki współżycia płciowego, czyli poczęcia, są na dobrej drodze do ojcostwa. Ta prawdziwie męska postawa charakteryzuje mężczyzn, którzy w procesie wychowania ukształtowali w sobie zdolność panowania nad seksualną pobudliwością własnego ciała. Jest to podstawowy wymóg stawiany prawdziwym mężczyznom, którym w przyszłości, w ich ręce, kobiety będą mogły bez obaw oddać swoje życie i powierzyć los poczętych dzieci. W okresie dojrzewania organizm mę-

ski staje się płodny i płodność ta jest przedziwna w swej hojności. Mężczyzna od tego momentu do późnej starości, niekiedy do końca życia, tę zdolność płodności zachowuje..., ilekroć zbliża się do kobiety, przekazuje jej załączki życia. Natura biologiczna stawia mężczyznę w roli „siewcy” życia..., jesteś płodny i od tego czasu na ciebie spada odpowiedzialność za życie „, napisała Półtawska. Do czynników kreujących postawę mężczyzny wobec ojcostwa są zaliczane: życie w rodzinie, postawy rodzicielskie, wychowanie w rodzinie i szkole, postawy ojca, wykształcenie i religijność w rodzinie. Aby być dobrym ojcem, trzeba najpierw stać się dobrym synem, przejawiającym potrzebę osobistego zaangażowania w budowanie własnego (męskiego) świata wartości, co bardzo ułatwia ścisłą współpraca mężczyzny z kobietą. Zdaniem W. Półtawskiej, która przez wiele lat prowadziła poradnię przedmałżeńską, „najbardziej uderzającym faktem było to, że ogromna większość mężczyzn była zaskoczona ojcostwem. Zarówno młodszy jak i starsi mężczyźni zaskoczeni byli faktem zaistnienia dziecka i w wielu wypadkach wręcz oskarżali kobiety, że to ich wina”. Autorka doszła do wniosku, że ogromna większość mężczyzn w ogóle nie zdaje sobie sprawy z faktu, iż organizm męski stanowi źródło załączków życia i że w istocie rzeczy mężczyzna podejmując akt seksualny z kobietą jest potencjalnie ojcem (Półtawska 1994, 2009).

Z punktu widzenia nauczyciela wychowania rodzinnego i promotora zdrowia, pozycja czy też rola mężczyzny jako ojca, we współczesnym świecie często wzbudza niezrozumienie, niedocenienie, a nawet lekceważenie.

Cel pracy

Celem artykułu jest udzielenie odpowiedzi na następujące pytania: kim jest ojciec we współczesnej rodzinie i jakie zadania ma do spełnienia?, jakie są zagrożenia i konsekwencje braku ojcostwa w rozwoju fizycznym i psychospołecznym dziecka?, jaką opinię na temat ojcostwa prezentują badani studenci?

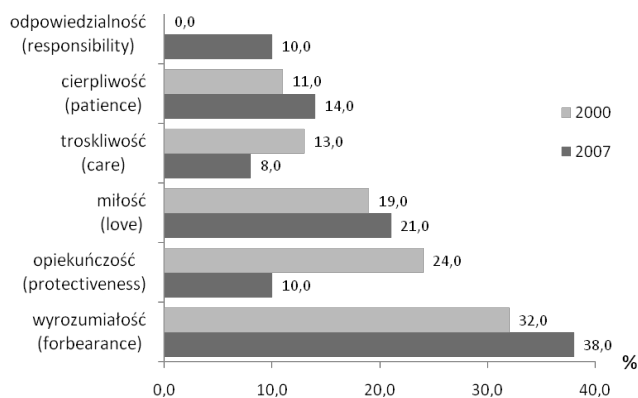
Materiał i metoda

Ogółem w badaniach uczestniczyło 95 mężczyzn studiujących wychowanie fizyczne w Zamiejscowym Wydziale Wychowania Fizycznego w Białej Podlaskiej. Badania przeprowadzono dwukrotnie, w 2000 roku przebadano 45, a w 2007, 50 studentów kończących studia magisterskie. W pracy wykorzystano metodę sondażu diagnostycznego z zastosowaniem autorskiego kwestionariusza ankiety zawierającej 15 pytań półotwartych dotyczących ojcostwa i 4 pytania metryczkowe. Materiał badawczy poddano analizie matematyczno-statystycznej aby uzyskać wartości procentowe wskazań. Dane ilościowe (%) będące wynikami badań przedstawiono w formie rycin słupkowych i analiz opisowych. Wyniki badań nie były dotychczas publikowane.

Wyniki

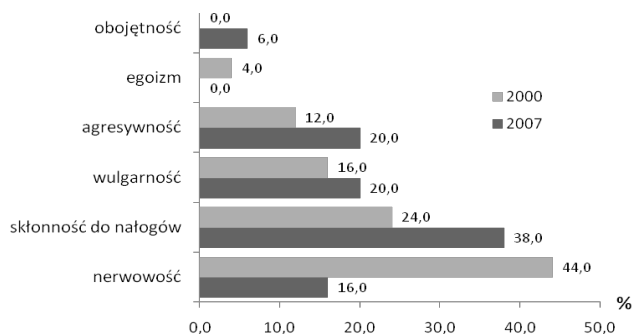
Zarówno studenci badani w 2000 jak i 2007 roku uznali w większości, że nie czują się odpowiednio przygotowani do pełnienia roli ojca. Tak uważa 60,0% ogółu pierwszej grupy badanych i 80,0% z drugiej grupy. Rodzaje uczuć, które pojawiły się u studentów na myśl o tym, że w przyszłości zostaną ojcami były bardzo podobne, tylko ich kolejność była różna. Badani w 2000 roku wskazali kolejno: radość, ciekawość, zadowolenie, a w 2007 niepewność, ciekawość, zadowolenie.

Według opinii ankietowanych do cech osobowości dobrego ojca należą kolejno, takie jak: wyrozumiałość (2000r. - 32,0%, 2007r. - 38,0%), opiekuńczość (24,0%, 10,0%), miłość (19,0%, 21,0%), troskliwość (13,0%, 8,0%) i cierpliwość (11,0%, 14,0%). Tylko co dziesiąty badany w 2007 roku docenił odpowiedzialność jako cechę dobrego ojca (rys. 1).

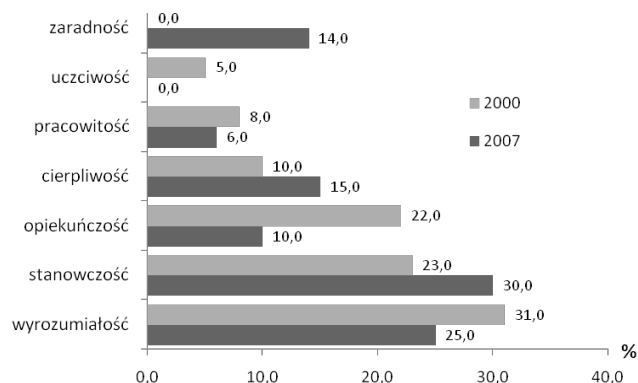
Rysunek 1. Cechy dobrego ojca według badanych studentów.

Natomiast cechy, których dobry ojciec nie powinien posiadać zdaniem badanych wuefistów to: nerwowość (2000r. - 44,0%, 2007r. - 16,0%), skłonność do nałogów (24,0%, 38,0%), wulgarność (16,0%, 20,0%) i agresywność (12,0%, 20,0%). Tylko nieliczni wskazali dodatkowo egoizm w 2000 i obojętność w 2007r. (rys. 2).

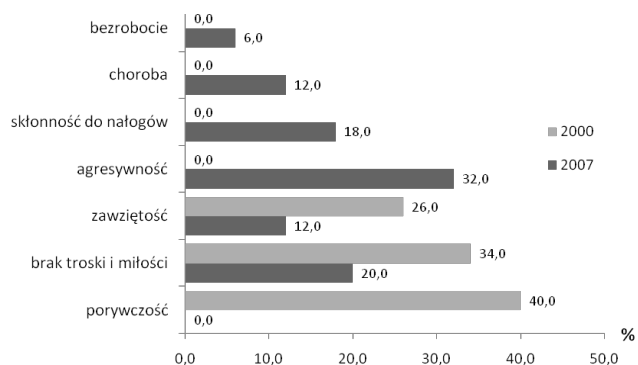
Rysunek 2. Cechy, których ojciec nie powinien posiadać, zdaniem badanych

Obserwowane w życiu rodzinnym badanych, zachowania własnego ojca, uznane za godne naśladowania to: wyrozumiałość (2000 r. - 31,0%, 2007 r. - 25,0%), stanowczość (23,0%, 30,0%), opiekuńczość (22,0%, 10,0%), cierpliwość (10,0%, 15,0%) i pracowitość (8,0%, 6,0%), dla jednostek uczciwość. Ich koledzy w 2007 roku dodali zaradność (rys. 3).

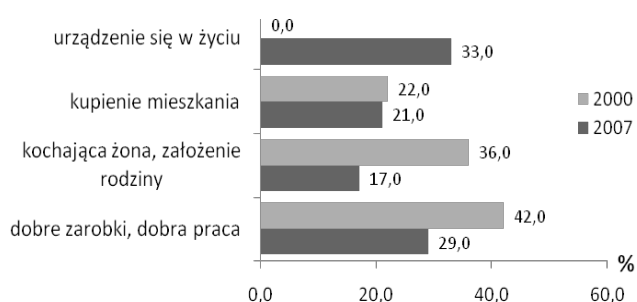
Rysunek 3. Zachowania ojców, badanych studentów, godne naśladowania

Respondenci wskazali również negatywne cechy i zachowania własnych ojców, których, sami będąc ojcami, chcieliby uniknąć. Wśród nich są takie jak: porywczosć, którą neguje 40,0% ogółu w 2000 roku, brak przejawów troski i miłości 34,0%, 20,0%) oraz zawziętość (26,0%, 12,0%). Natomiast ankietowani w 2007 chcieliby zdecydowanie uniknąć: agresywności (32,0%), skłonności do nałogów (18,0%), chorób 12,0%), a nieliczni bezrobocia (6,0%) (rys. 4).

Rysunek 4. Zachowania ojców respondentów, których chcieliby uniknąć

Do czasu zostania ojcem, badani chcieliby jeszcze zrealizować określone plany życiowe. Według studentów w 2000 roku najważniejszym zadaniem do zrealizowania było podjęcie pracy gwarantującej dobre zarobki (42,0%), znalezienie żony (36,0%) i kupienie mieszkania (22,0%). Ich koledzy, badani w 2007, myślą o realizacji takich planów jak: urządzenie się w życiu (33,0%), praca i dobre zarobki (29,0%), kupienie mieszkania (21,0%) i założenie rodziny (17,0%) (rys. 5)

Rysunek 5. Plany życiowe respondentów poprzedzające podjęcie roli ojca

Omówienie

W literaturze przedmiotu od kilku lat funkcjonują pojęcia „cywilizacja bez ojców” i „kryzys ojcostwa”. Współczesna rodzina jest narażona na wiele sytuacji kryzysowych, na każdym etapie jej funkcjonowania i mogących mieć traumatyczne skutki w rozwoju fizycznym i psychospołecznym dzieci. Przykładowo, są to takie czynniki ryzyka zdrowia dziecka jak: uzależnienia, rozwody, bycie w grupie ryzyka, kryzys adolescencji, choroby, syndrom pustego gniazda, śmierć, niepełnosprawność, utrata środków do życia, samotność, bezdomność, utrata poczucia sensu życia i wiele innych. Wśród nich bardzo ważne zagrożenie rozwojowe stanowi rodzina niepełna z wyboru, czyli matka samotnie wychowująca dziecko bez obecności, zaangażowania i wsparcia przez jego ojca.

Zdaniem psycholog K. Kroc (Kroc 2012) każdej kobiecie, nawet decydującej się na samotne rodzicielstwo, powinno zależeć na tym, by dziecko miało ojca i domagać się, by ojciec biologiczny uznał poczęte dziecko. Chyba nikt nie chciałby oglądać swojej metryki, na której widnieje adnotacja: „ojciec nieznany”. Łatwo wówczas o problemy emocjonalne, psychiczne i kryzys tożsamości. Nigdy bowiem nie uwolnimy się od pytań: „kim jest mój ojciec? Jakie są moje korzenie?”. Kiedy ojciec odchodzi od rodziny, zostawiając dzieci tylko z matką, maluchy często wykazują tendencję do samooskarżania się, doświadczają różnych lęków, obaw, obwiniają się za rozstanie rodziców. Nierzadko też popadają w depresję, uważają, że nie zasługują na miłość. Wraz ze stratą taty tracą poczucie bezpieczeństwa, możliwość lepszej edukacji, łatwiejszy start w dorosłe życie. Dziecko wychowywane bez ojca traci też swoją tożsamość. Kobiety wzrastające bez obecności ojca statystycznie częściej niż dziewczynki wychowywane także przez tatę podejmują wczesne kontakty seksualne, mają nieślubne dzieci i częściej rozwodzą się. Bezustannie poszukują wzorca męskości, którego nie widziały w czasie dorastania, poszukują aprobaty mężczyzny i często zostają wykorzystane. Chłopcy wychowywani bez ojców są pozbawieni wzorca męskości, to ojciec obecny fizycznie i psychicznie pozwala synowi zrozumieć, co to znaczy być mężczyzną (Kroc 2012).

Zdaniem, współpracującego z Tato.Net, socjologa K. Canefielda z USA, dzieci, które cierpią na deficyt czasu z ojcem, lub z powodu braku jego obecności mają poważne problemy w szkole, częściej biorą narkotyki i sięgają po alkohol. Dziewczęta wychowujące się bez ojców częściej stają się nieletnimi matkami, chłopcy natomiast angażują się w świat przestępczy. Mężczyźni często nie wiedzą, jak skutecznie zaangażować się w życie swoich dzieci (Canfield 2012). Podobne wnioski sformułował A. Booth i współautorzy (15), według nich, dojrzewająca młodzież, wychowywana bez ojców, ma niską samoocenę, popełnia więcej wykroczeń, ma skłonności do depresji, często stosuje używki, a w szkole otrzymują słabe oceny (Booth i in. 2010).

Według Z. Kawczyńskiej-Butrym (Kawczyńska-Butrym 1987,2008) choroby i nieprawidłowości w stanie zdrowia, w stosunku do których, zgodnie z wynikami badań lekarskich, można dopasować sytuacje uznane za czynniki ryzyka powiązane z sytuacją w rodzinie, tworzą dające się skategoryzować grupy. Są to: choroby psychosomatyczne i somatyczne – niedokrwienne choroba serca, nadciśnienie tętnicze, zawał, choroba wrzodowa żołądka i dwunastnicy, zaburzenia rytmu serca, cukrzyca, astma, choroby zakaźne. Zaburzenia czynnościowe: jąkanie, nocne i dzienne moczenie, impotencja, częstomocz, tiki, biegunki, torsje, bezsenność oraz zaburzenia konwersyjne. Zespoły bólowe: brzucha, głowy, stawowo-mięśniowe, bóle kończyn. Zaburzenia zdrowia psychicznego (nerwice, depresje i towarzyszące im zachowania autodestrukcyjne – samookaleczenia, samobójstwa, psychopatia, schizofrenia, bulimia, anoreksja). Uzależnienia – alkoholizm, narkomania, palenie papierosów, uzależnienie od seksu, od pracy, od leków (Kawczyńska-Butrym 1987,2008).

Pamiętać należy o zdrowotnych, potwierdzonych naukowo, i niezastąpionych walorach aktywności fizycznej w rozwoju dziecka, w świat której wprowadza go ojciec. To on pomaga dziecku pokonywać abnegację, bierność i sedyntaryjność przez spontaniczne zabawy ruchowe, takie jak: wyścigi, mocowanie, przewracanie, wspinięcie, przeskakiwanie, rzucanie i in. W rozwoju dziecka to najprostszą i najatrakcyjniejszą drogą do kształtowania: sprawności, wydolności, odporności i wprowadzania go w świat zwycięstw, porażek oraz własnych zainteresowań sportowych (Kubińska 2004).

Dla indywidualnego człowieka, pierwszym i najważniejszym środowiskiem wspierającym rozwój i umacniającym zdrowie, niezastąpionym i nieporównywalnym z jakimkolwiek innym jest rodzina. Według Izdebskiej (Izdebska 2000) rozwody i dzieci pozamażeńskie, wykluczające obecność ojca, to źródło patologii w rodzinie przejawiającej się: przeżywaniem przez dzieci osamotnienia, pozbawienia miłości, brakiem poczucia bezpieczeństwa, zamknięciem się w sobie, unikaniem kontaktów, zachowywaniem się agresywnie, nieprzestrzeganiem norm i wartości moralnych prowadzącym do przestępczości, kradzieży, aktów przemocy, alkoholo-

lizmu, narkomanii, prostytucji i udziału w gangach (Izdebska 2000).

Zdaniem Canfielda (Canfield 2012) aby być ojcem należy budować cztery „ściany” (lub wiary) ojcostwa: zaangażowanie, stałość, świadomość, opiekuńczość. Zgodnie z wynikami badań autora (Canfield 2012) najważniejszą cechą dobrego ojca jest okazywanie czułości/afirmacji, porozumienie/komunikacja, modelowanie roli/bycie wzorem, radzenie sobie z kryzysami rodzinnymi oraz zaangażowanie w dyscyplinę (Canfield 2012). Według opinii badanych studentów do cech osobowości dobrego ojca należą takie jak: wyrozumiałość, opiekuńczość, miłość, troskliwość i cierpliwość. Do negatywnych cech i zachowań własnych ojców, których sami chcieliby uniknąć zaliczyli: porywczność, brak przejawów troski i miłości, zawziętość, agresywność, skłonności do nałogów i chorób.

Pulikowski (Pulikowski 2002) uważa, że miłość i odpowiedzialność są podstawowymi warunkami niezbędnymi do szczęścia małżeńskiego i filarami udanego ojcostwa, a co za tym idzie szczęścia w życiu mężczyzny. Inne cechy dobrego ojca, które wymienia autor to: afirmacja, opiekuńczość w stosunku do żony i dzieci, cierpliwość, zwłaszcza wówczas, gdy się ma małe dzieci, konsekwencja, we wspólnie z żoną ustalonym postępowaniu wobec dzieci, ciepła i życzliwa stanowczość, komunikatywność, pozwalająca rozwiązywać trudne problemy, umiejętność sprawowania władzy, rozumianej jako służba i poczucie humoru, aby życie nie było bardzo smutne (Pulikowski 2002).

Wyniki badań Mormona i Floyda (Morman, Floyd 2006) uzyskane od ojców i synów są ustosunkowaniem się do pytania: "co znaczy dla ciebie być dobrym ojcem?". Z 20 wyróżnionych przez autorów kategorii do najważniejszych należą: miłość, dostępność, zaangażowanie, żywiciel, wsparcie, nauczyciel, słuchacz, czułość, dyscyplina, kierowanie (władza), odpowiednia rezygnacja z kontroli... (Morman 2006).

Badani studenci, kończący studia w większości, że nie czują się przygotowani do pełnienia roli ojca. Na myśl o tym, że w przyszłości zostaną ojcami odczuwali: radość/niepewność, ciekawość i zadowolenie. Przed własnym ojcostwem chcieliby podjąć pracę gwarantującą dobre zarobki, urządzić się w życiu, znaleźć żonę, kupić mieszkanie, założyć rodzinę.

Wnioski

1. Ojciec daje dziecku życie, jeśli jest obecny w rodzinie wprowadza je w świat, przekazuje normy, wartości, wzory zachowań, daje poczucie własnej tożsamości, chęć do życia, rozwoju, nauki, pracy i aktywności fizycznej.
2. Brak ojca w rodzinie, wzrastaniu i wychowaniu dziecka decyduje o jej dysfunkcyjności i jest czynnikiem ryzyka zdrowia fizycznego, psychospołecznego i prokreacyjnego dziecka.

3. Brak ojca to wielowymiarowy czynnik ryzyka zdrowia: uniemożliwiający córkom i synom dojrzewanie i integrację własnej tożsamości pozbawionej zagrożeń zdrowia, przyczyniający się do wielu zaburzeń, chorób i patologii społecznych.

4. Badani studenci w większości, nie czują się w pełni przygotowani do pełnienia roli ojca i nie jest ona priorytetem w ich najbliższych planach życiowych.

Praca przedstawiona w ramach XI Konferencji Naukowej „Postępy w ocenie zaburzeń rozwoju fizycznego”, która odbyła się w AWF, w Warszawie 18.05.2012 r.

Literatura:

1. Augustyn J. (2002), *Ojcostwo Aspekty pedagogiczne i duchowe*. Wyd. WAM, Kraków
2. Booth A, Scott M E, King W. (2010), *Father Residence and Adolescent Problem Behavior: Are Youth Always Better Off in Two-Parent Families?* Journal of Family Issues, May: 31,585-605.
3. Canfield, K. <http://tato.net/engine.php?> (stan z10.05.2012).
4. Canfield, K. (2007), *Serce ojca. Jak być dobrym ojcem*. Instytut Wydawniczy Pax, Warszawa.
5. Chęcińska I. *Rodziny niepełne w Polsce* (04.07.2007), W stronę ojca-portal o ojcostwie i ojcostwie w kryzysie <http://wstroneojca.pl/> (stan z 30.05.2012).
6. Cordes P J. (2005), *Zagubione ojcostwo*. Wyd. Bernardinum, Pelplin.
7. Izdebska J. (2000), *Dziecko w rodzinie u progu XXI wieku*. Wyd. Trans Humana Białystok.
8. Kawczyńska-Butrym Z. (1987), *Funkcjonowanie rodziny, a choroba. Analiza socjologiczna*. Wyd. KUL, Lublin.
9. Kawczyńska-Butrym Z. (2008), *Wyzwania rodziny: zdrowie, choroba, niepełnosprawność, starość*. Wyd. Makmed, Lublin.
10. Kornas-Biela D. (2002), *Wokół początku życia ludzkiego*. Instytut Wyd. PAX, Warszawa.
11. Kroc K. *Kim jest tata?* <http://parenting.pl/portal/wychowanie-bez-ojca> (stan z10.05.2012).
12. Kubińska Z. (2004), *Ojciec ukazujący walory wychowawcze rekreacji fizycznej w rodzinie*. W: U. Parnicka red. *Rekreacja w rodzinie*. Wyd. TKKF, Warszawa.
13. Mazur J, Małkowska-Szcutnik A. red(2011), *Wyniki badań HBSC 2010 Raport techniczny*. Instytut Matki i Dziecka, Warszawa.
14. Morman M.T. Floyd K. (2006), *Good Fathering: Father and Son Perceptions of What it Means to Be a Good Father*. *Fathering*, 2, 121-122.
15. Póltawska W. (2009), *Eros et iuventus !* Edycja Świętego Pawła, Częstochowa,.
16. Póltawska W. (1994), *Samo życie*. Edycja Świętego Pawła, Częstochowa.
17. Pulikowski J. (2002), *Warto być ojcem najważ-*

- niejsza kariera mężczyzny*. Inicjatywa Wyd. Jerolim, Poznań.
18. Risě C. (2005), *Ojciec. Niezgoda na nieobecność*. Wyd. Jedność, Kielce.
19. Risě C. (2006), *Sztuka ojcostwa*. Wyd. W drodze, Poznań.
20. Slany K. (2006), *Główne czynniki przemian dotychczasowego wzoru małżeństwa i rodzin*. W: K. Slany.: *Alternatywne formy życia małżeńsko-rodzinnego w ponowoczesnym świecie*. Zakład Wyd. NOMOS, Kraków.